

Sågbacken.

Den första skvaltkvarnen i Havsnäs byggdes antagligen i slutet av 1600-talet. Men vad byggmästaren hette får man gissa sig till. Troligen var det någon av nedanstående personer.

Den 7 juni 1666 bosatte sig finnen Isak Persson i Havsnäs. År 1696 sålde hans barn finntorpet till Per Persson från Jonsgård i Ström. Köpeskillingen var 21 stycken sexdalersplåtar. Torpet övertogs så småningom av Per Perssons son Johan Persson.

Under Johan Perssons tid blev finntorpet kartlagt av lantmätaren Nils Spole. På den karta, som då ritades, finns ett kvarnhjul utritat. Med stöd av denna karta från 1714 kan vi med säkerhet påstå, att det då fanns en skvaltkvarn på sågbacken i Havsnäs, och att denna kvarn byggts av någon eller några av de ovan uppräknade personerna.

När den första vattensågen byggdes är svårare att bestämma. Vi vet endast att det var en enbladig ramsåg.

På en stockisåghuset var årtalet 1890 inhugget. Minnesgeda havsnäsber påstår att ramsågen dett år utbyttes mot en cirkelsåg.

Vattensågen såldes på auktion, och sågen revs 1944.

Vattensågen ägdes av de jordägare, som hade aktier i företaget. Sammanlagt fanns det 30 aktier.

Den som nyttjade sågen fick betala "tull". För varje stock som sågades fick aktieägarna andra brädet, och av varannan stock, som sågades till plank, fick de andra plankan. Aktieägarna avlönade en försågare men övriga medhjälpare fick den som sågade själv betala.

Sågningen var i första hand förbehållen aktieägarna, men vårfloden räckte för det mesta till också för andra, som hade timmer att såga.

För malningen fanns också vissa föreskrifter. Bland annat fick inte kvarnen användas om det behövdes vatten till sågen.

Den vattensåg som nu finns på sågbacken är en rekonstruktion av den gamla sågen, men skvaltkvarnen är hitflyttat. Den har förut stått i Holmsund (Havsnäs).

På sågbacken finns också en storstuga, som en gång varit byns bastu, och en fäbodstuga av den typ som användes av havsnäsborna. I det lilla rummet längst in förvarades mjölk och ost.

Längre bort står ett gammalt häbbre, en gång ägt av kontingentborgaren Mikael Blom i Havsnäs. Häbbret är från 1700-talet. (Kontingentborgaren hade rätt att mäta en särskild avgift - kontingent - driva handel på landsbygden).

Bredvid häbbret finns en kornhässja.

På andra sidan ån har föreningen byggt en bakstuga (tunnbröd), och nedanför denna är en bysmedja under uppförande.